

**MOTIFS OF SPIRITUAL PERFECTION AND SELF-AWARENESS IN THE
WORKS OF ALISHER NAVOI AND JOHANN WOLFGANG VON GOETHE:
A COMPARATIVE ANALYSIS OF “LISON UT-TAYR” AND “WEST-
EASTERN DIVAN”**

Tillabayeva Zuhraxon Xamidillo qizi

E-mail: zuhraxontillabayeva@gmail.com

Abstract. This article examines the motifs of spiritual development, self-knowledge, and the search for truth in the works of Alisher Navoi and Johann Wolfgang von Goethe from a comparative literary perspective. Navoi's Lison ut-Tayr and Goethe's West-Eastern Divan serve as the primary texts. Using comparative-typological, contextual, and symbolic analysis, it compares the birds' quest for the Simurgh with Eastern poetic imagery, love, and self-knowledge in Goethe's collection, distinguishing typological affinities from direct influence.

Keywords: Alisher Navoi, Johann Wolfgang von Goethe, comparative literature, Lison ut-Tayr, West-Eastern Divan, spiritual development, self-knowledge, symbolism.

**ALISHER NAVOIY VA IOGANN VOLFGANG GYOTE IJODIDA MA'NAVIY
KAMOLOT VA O'ZLIKNI ANGLASH MOTIVLARI: “LISON UT-TAYR” VA
“G'ARBU SHARQ DEVONI” ASARLARINING QIYOSIY TAHLILI**

Annotatsiya: Maqolada Alisher Navoiy va Iogann Volfgang Gyote ijodida ma'naviy kamolot, o'zlikni anglash va haqiqatni izlash masalalari qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan tadqiq etiladi. Tahlil obyekti — Navoiyning “Lison ut-tayr” dostoni va Gyotening “G'arbu Sharq devoni”. Qiyosiy-tipologik, kontekstual va obrazlar tahlili metodlari asosida qushlarning Simurg'ni izlash safari hamda Hudhudning yo'lko'rsatuvchi vazifasi Gyote asaridagi Sharqona she'riy obrazlar, muhabbat va o'zlikni anglash motivlari bilan qiyoslanadi. Natijada ikki ijodkor merosida mushtarak jihatlar mavjudligi, biroq ularning falsafiy asoslari tarixiy-madaniy

muhitga muvofiq farqlanishi asoslanadi.

Kalit soʻzlar: Alisher Navoiy, Iogann Volfgang Gyote, qiyosiy adabiyotshunoslik, “Lison ut-tayr”, “Gʻarbu Sharq devoni”, maʼnaviy kamolot, oʻzlikni anglash, ramziy obraz.

1. Kirish. Insonning maʼnaviy kamoloti, oʻzligini anglashi va hayot mazmunini izlashi turli madaniy muhitlarda shakllangan badiiy tafakkurning muhim masalalaridan biridir. Alisher Navoiy va Iogann Volfgang Gyote turli davr va madaniyat vakillari boʻlishiga qaramay, insonning ichki olami va maʼnaviy tajribasini badiiy anglashga alohida eʼtibor qaratgan. Navoiy ijodi XV asr turkiy adabiyoti, forsiy mumtoz sheʼriyat va tasavvuf tafakkuri bilan bogʻliq. Gyote esa 1814-yilda Hofiz sheʼriyatining nemischa tarjima-si bilan tanishgan va bu tajriba “Gʻarbu Sharq devoni”ni yaratishiga turtki bergan [1; 2].

Ikki ijodkorni qiyoslash ularning qarashlarini aynan bir xil deb baholashni anglatmaydi: tahlilning vazifasi umumiy mavzularning har bir adib ijodida qanday badiiy mazmun kasb etishini aniqlashdir. Maqolaning maqsadi shu motivlarni ramziy obrazlar, badiiy vazifalar va falsafiy mazmun jihatidan qiyosiy tahlil qilishdir.

2. Tadqiqot metodologiyasi va ilmiy yangiligi

Tadqiqot qiyosiy-tipologik, kontekstual va obrazlar tahlili metodlariga asoslanadi. Asosiy manba sifatida Navoiy asarining oʻzbekcha matni va Gyotening “West-östlicher Divan” nemischa matni olinadi, tarjimalar qoʻshimcha manba boʻladi [1; 3].

Ilmiy yangilik ikki asarni umumiy “Sharq va Gʻarb uygʻunligi” doirasida tavsiflash bilan cheklanmay, ularni uchta mezon boʻyicha izchil qiyoslashda koʻrinadi: maʼnaviy safarning badiiy modeli, ramziy obrazlarning vazifasi va oʻzlikni anglash talqini.

3. “Lison ut-tayr”da maʼnaviy safar va oʻzlikni anglash

Navoiyning “Lison ut-tayr” dostoni maʼnaviy izlanishni qushlarning Simurgʻni izlash safari orqali ramziy modelda ifodalaydi [3]. Bu safar oddiy makon almashinuvi emas, balki insonning oʻzini anglash, ichki toʻsiqlarni yengish va haqiqatni izlash jarayonining badiiy ifodasidir. Hudhud obrazi maʼnaviy yoʻlga boshlovchi, safarning

mohiyatini tushuntiruvchi va izlovchilarni sinovlarga tayyorlovchi timsoldir.

Natijalar va muhokama. Qiyosiy tahlil quyidagilarni ko'rsatadi. Birinchidan, har ikki asarda insonning ichki dunyosi va ma'naviy izlanishi muhim badiiy muammo bo'lib, Navoiyda ramziy safar va tasavvufiy izlanish orqali, Gyoteda esa lirik kechinmalar va Sharqona poetik an'analar bilan ijodiy muloqot orqali ifodalanadi. Ikkinchidan, ramziy obrazlar falsafiy mazmunni ifodalash vositasi bo'lsa-da, Simurg' va Hudhud Gyotening she'riy obrazlari bilan aynan bir xil vazifani bajarmaydi. Uchinchidan, o'zlikni anglash motivi turlicha falsafiy asosga ega: Navoiyda tasavvufiy haqiqatni izlash markazda tursa, Gyoteda ichki tajriba, muhabbat, donishmandlik va madaniyatlararo muloqot muhim o'rin tutadi. To'rtinchidan, tipologik mushtarakni tarixiy ta'sirdan farqlash zarur: Gyotening Sharq adabiyotiga qiziqishi tarixiy manbalar bilan asoslanishi mumkin, ammo bu uning Navoiydan bevosita ta'sirlanganini isbotlamaydi.

Xulosa. "Lison ut-tayr" va "G'arbu Sharq devoni"ni qiyosiy o'rganish ma'naviy izlanish, o'zlikni anglash va ramziy obrazlar vazifasi Sharq va G'arb adabiy tafakkurida turlicha shakllarda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Ikki asar o'rtasidagi asosiy mushtaraklik insonning o'zini va borliqni anglashga intilishida ko'rinsa, asosiy farq bu intilishning falsafiy asoslari va badiiy tashkil etilishidadir: Navoiyda ma'naviy izlanish tasavvufiy-axloqiy mazmun bilan bog'langan, Gyoteda Sharq adabiyoti bilan ijodiy muloqot va lirik tafakkur muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Goethe, J. W. West-Eastern Divan: Complete, Annotated New Translation, Including Goethe's "Notes and Essays" and the Unpublished Poems. Translated and edited by Eric Ormsby. Gingko Library, 2019.

2. Joraboyev, O. "In Specific Influence of East Devonian Tradition on Goethe's Works." Oriental Journal of Philology, 4(01S), 2024, pp. 189–196.
<https://doi.org/10.37547/supsci-ojp-04-01S-25>

3. Alisher Navoiy. Lison ut-tayr. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. 12-jild. Toshkent: Fan, 1996.